

Vattaja sandmark

Dune Life 2005-2009

Värna om Vattaja

Sandstränder så långt ögat kan nå

I Vattaja finns Europas längsta enhetliga sanddynsområde inom den norra barrskogszonen. Sandstranden är längre än 15 kilometer och innehåller många ytterst representativa strandnaturtyper och en fauna som anpassat sig till dessa. Natur- och landskapsvärdena i Vattaja-området är både kända och erkända. I de nationella skyddsprogrammen ingår sanddynerna i programmen för skydd av stränder, åsar och grundvatten. Sanddynerna i Vattajaniemi och stränderna på skjut- och övningsområdet i Lochteå omfattas sedan år 2002 även av EU:s Natura 2000-nätverk. Dynerna har också klassificerats som ett värdefullt landskapsområde i landskapsplanen för Mellersta Österbotten.

En nödvändig länk för försvaret

Skjut- och övningsområdet i Lochteå i Vattajaniemi är det enda stället i Finland där försvarsmakten kan genomföra övningar med så gott som alla vapenslag. Det kustliga skjutområdet ligger på en udde och erbjuder en tillräckligt bred skjutsektor mot havet, som är öppet och utan öar. Havsområdet är lätt att övervaka och gör det möjligt att organisera skjutningar med skarp ammunition. Vattaja

har klassificerats som ett skjut- och övningsområde av stor nationell betydelse. Försvarsmakten inlöste området i början av 1950-talet.

Vattaja Dune Life 2005–2009

Genom projektet Vattaja Dune Life har Forststyrelsen, försvarsmakten och Västra Finlands miljöcentral tillsammans länkat samman naturskyddets, försvarets och fritidsbrukets behov – till förmån för den unika naturen i Vattaja. Under projektet har verksamhet som utsätter vegetationen och jordmånen för slitage styrts bort från de känsligaste områdena. Samtidigt har redan uppkomna skador på naturen åtgärdats, och naturtyper som försvagats av mänsklig verksamhet har restaurerats. Militärövningarnas skadeverkningar har minskats genom att man flyttat bort en del funktioner från känsliga naturtyper och fastställt regler för sådana funktioner som inte kunnat flyttas. Därtill styrs fritidsbruket nuförtiden med hjälp av störningsminskande skyltar, informationstavlor och rastplatser. Skyddsåtgärderna har vidtagits med stöd av EU:s Life-fond, som också står bakom denna broschyr.

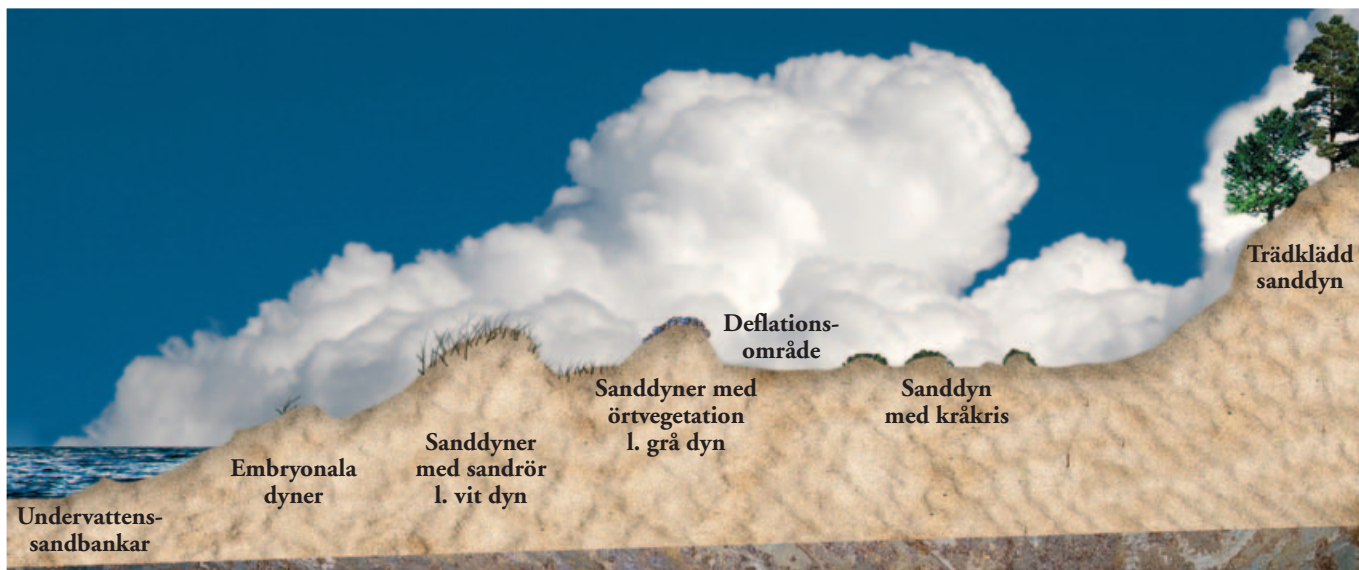
Naturtyper som formats av vinden

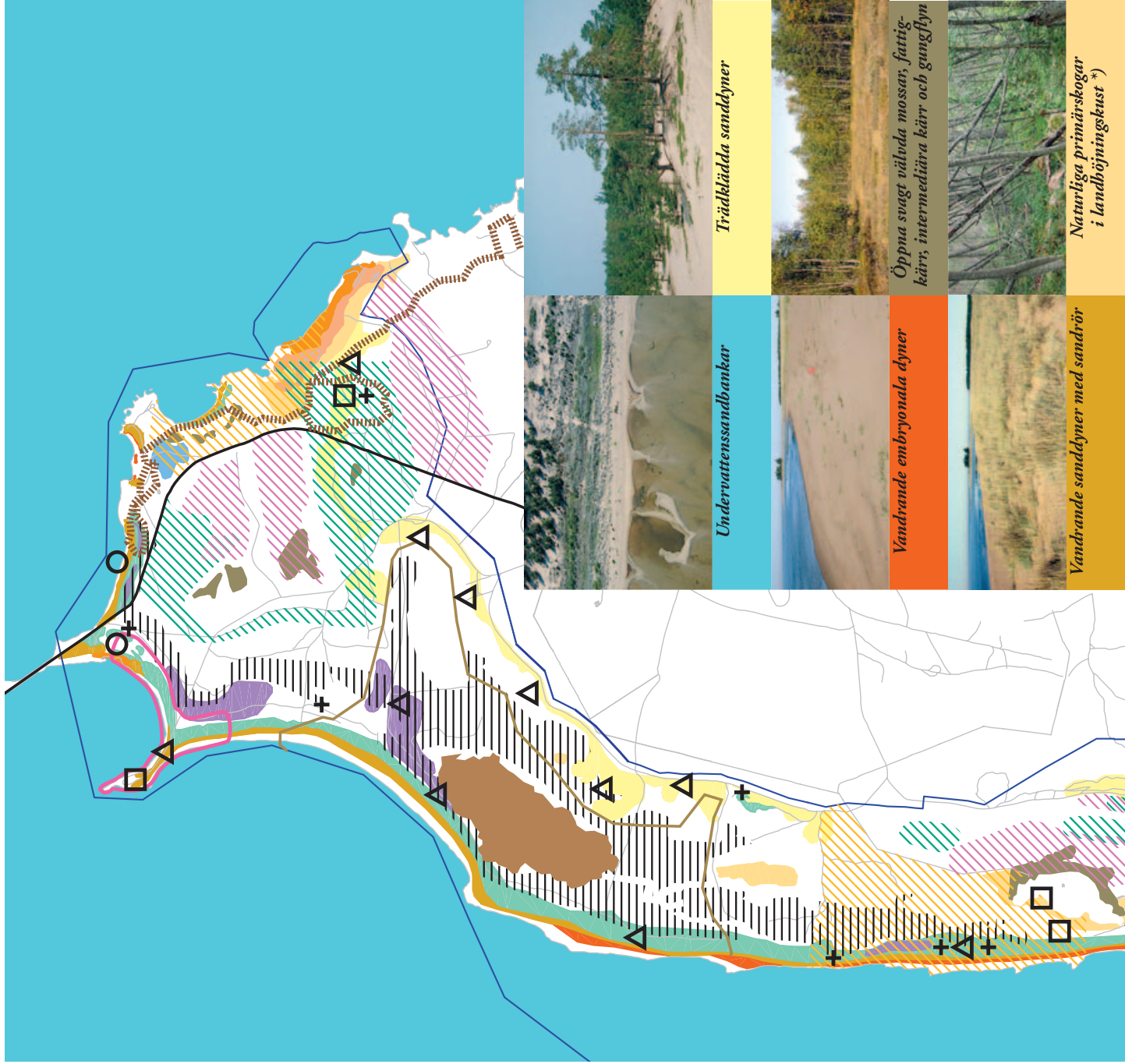
SAND som siktas av vatten i rörelse vandrar lätt till följd av strandkrafterna såväl under vattnet som på land. Undervattensvågorna och kustströmmarna får sanden att hopa sig så att den bildar undervattenssandbankar i grunt vatten och små vallar vid vattenbrynet. Strandvallarna blir ovanför skvalpzonen när vattenytan sjunker, och sandytan torkar snabbt i vinden. Vinden tar tag i sandkornen på den oskyddade stranden och för dem med sig. Samtidigt bromsas vindens rörelse längs marken upp av de tuvor som växt ur frön som sköljts upp på stranden.

När vinden avtar börjar sanden hopa sig i växttuvarna. På så sätt uppstår de första **embryonala dynerna**. Något längre bort från strandlinjen, dit vågorna nästan aldrig når, klarar sig växter som dämpar vinden ännu effektivare, bland annat strandråg. De stora växtbestånden av strandråg som växer i riktning med stranden samlar upp sanden så effektivt att de bildar en dynvall, som kan resa sig flera meter ovanför havsytan. En sådan dynvall på stranden som till stor del fortfarande är övertäckt av bar sand kallas för **vit dyn**. Småningom täcks dynens yta av vegetation på de ställen där sanden inte längre rör sig. Då uppstår en permanent **grå dyn**, som är övertäckt av örtvegetation. När växterna på det plana området bakom dynval-

len (s.k. deflationsområde) slits ner kan sanden börja röra på sig igen. Då kan mindre dynkullar, s.k. **sanddyner med kråkris**, ackumuleras bland annat kring små buskar och ris såsom kråkris.

Till följd av omfattande vegetationsskador eller långa perioder av hårda vindar kan sand transporteras från ett stort område och bilda en vandrande dyn vid skogsbrynet. Vanligtvis övertäcks dynerna med tiden av skogsvegetation, och på så sätt uppstår **trädklädda sanddyner**.

VATTAJA DUNE LIFE

Naturtypernas och insatsernas läge

FÖRSVARSMAKTENS FUNKTIONER:

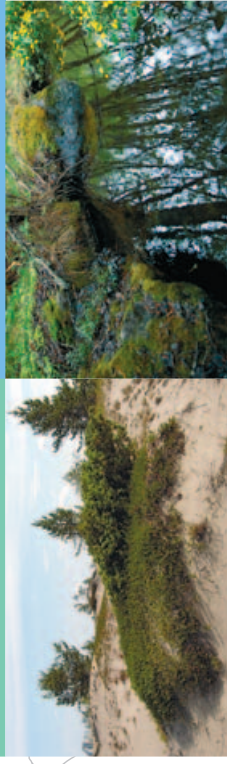
- Aktiviteter som tår på miljön flyttas bort från naturtyperna i fråga
- △ Eldsämlingar och annan dylik verksamhet i närheten av Natura 2000-skyddade naturtyper regleras för att minimera miljökonsekvenserna
- Målområde (spärrat område)

STYRNING AV FRITIDSBRUK:

- Fritidsbruker styrs med informationstavlor och rastplatser
- Begränsat tillträde rekommenderas under fåglarnas häckningstid (10.5–30.7)
- ||||| Naturstig

*Permanent sanddyner med örtrvegetation **

*Sanddyner med kråkeris **

Trädklädda betesmarker

*Lövsumpskogar **

Boreal naturskog

*Havsstrandängar **

*Kustnära laguner *
Labdenkrooppi*

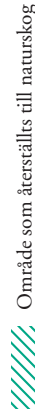
**) prioriterad naturtyp*

RESTAURERINGSÅTGÄRDER:

- + Restaurering av skadad dynformation/dynvegetation

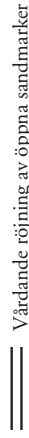

Betesmark

Område som återställts till naturskog

- Område som restaurerats som öppen svagt välvad mosse, fattigkärr, intermedieärt kärr/vattendrag

Vårdande röjning av öppna sandmarker

Natura-områdets gräns

Att återskapa det som en gång var

MÅLET att återställa och upprätthålla naturens mångfald kräver aktiva åtgärder. Objekt som kräver vård är framför allt de naturtyper som uppstår till följd av traditionell betesgång. Utöver ängarna och hagmarkerna har också den flera århundraden långa traditionen med betesgång inverkat på sanddynernas utveckling. Hela strandområdet i Vattaja användes ända fram till mitten av 1900-talet som traditionell gemensam betesmark av byborna. Enligt uppgift kunde man se stora hästflockar springa över sandbankarna på 1700–1800-talen. De största flockarna bestod däremot av får, som det lär ska ha funnits hundratals av i Vattaja.

I och med att betesgången fallit bort är sandbankarna inte alls lika öppna längre. Det att hovspåren ersatts av militärstövlar har inte helt hindrat igenväxten, som framskridit snabbt på de öppna sandbankarna under de senaste 60 åren. Flygfotografier visar att det öppna sandområdet var betydligt större ännu på 1940-talet. Det fullständigt öppna sandbanksområdet mätte då cirka 470 hektar jämfört med 280 hektar år 2006.

Snyggt betat

Fåren är tillbaka på sandbankarna. Genom betesgång och röjning kan öppna ängar, hagmarker och sandbankar restaureras. I samband med Life-projektet har fyra separata betesmarker inrättats på en yta av sammanlagt 100 hektar. Besökare kan se traditionella hagmarker bland annat på naturstigen i Pitkäpauha.

Också försvarsmakten har engagerat sig i naturvårdsarbetet på många sätt. Mången beväring har i Vattaja deltagit förutom i övningar i landsförsvar även i "naturförsvarsuppgifter" bland annat genom att röja dynnaturtyper som håller på att växa igen.

Mångformig restaurering

Skogsbranden i målområdet år 2006 var en lyckospark för naturens mångfald. Förkolnat trä är ett livsvillkor för många arter.

Restaurering kan ibland innebära arbete med maskiner som kan se ganska våldsamt ut. Skadade dynformationer har kunnat återställas med hjälp av maskiner på ett område som mäter flera hektar. Genom att lämna små luckor här och där som påminner

om stormförödelse snabbar man upp återuppkomsten av naturskogar.

Sammanlagt har cirka 140 hektar skog restaurerats under Life-projektets gång. Tack vare restaureringsåtgärder böljar även sjön Vatunginjärvi igen efter en paus på 50 år. En uttorkad glosjö som avsnörts från havet har restaurerats genom att vattenytan höjts med omkring en meter med hjälp av en bottendamm och terrassering.

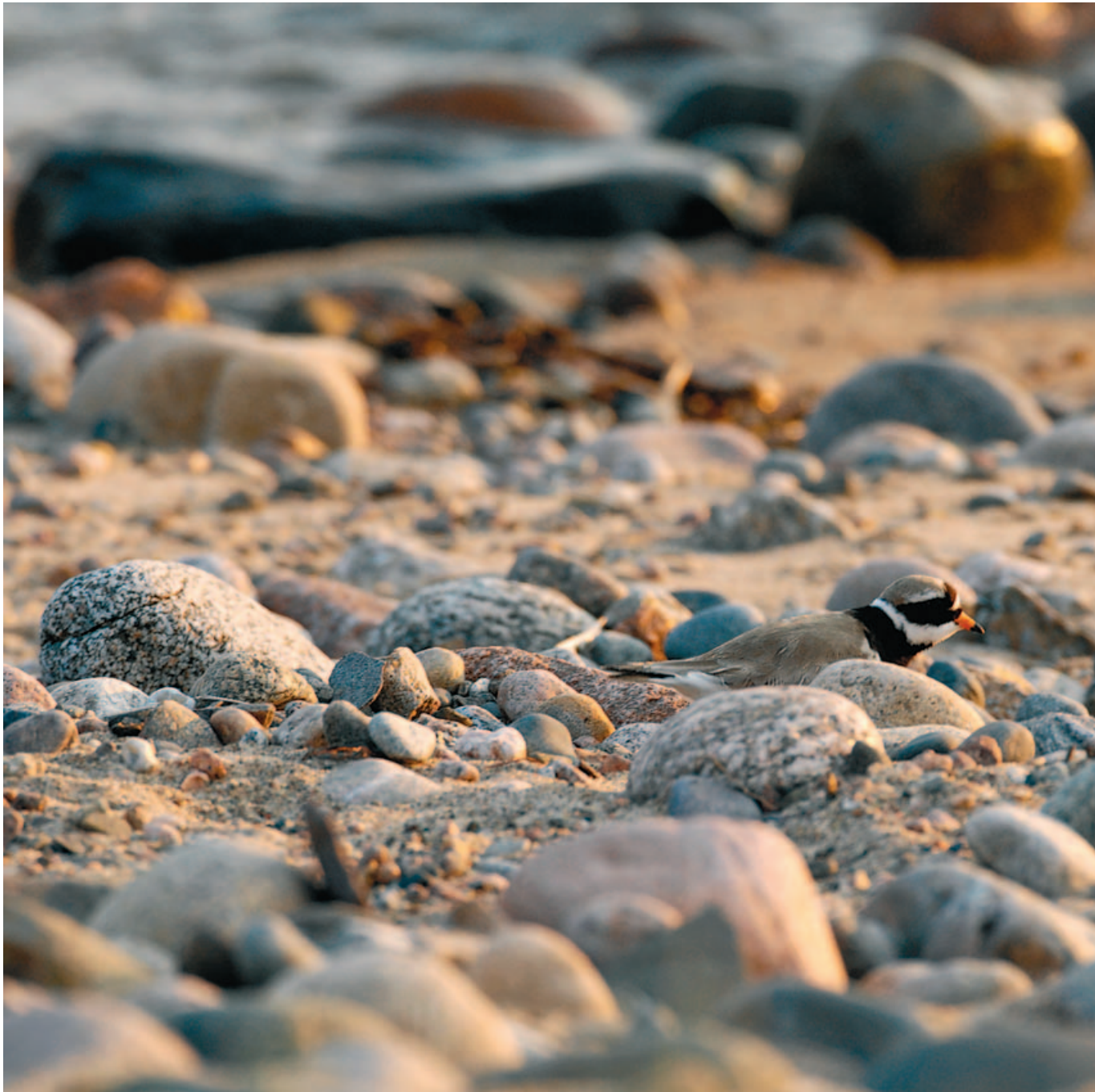
Vatunginjärvi böljar igen

Förutom de naturvårdsåtgärder som utförs med bestämda intervall har naturen i området också restaurerats så att den närmare motsvarar sin ursprungliga form. Syftet med restaurering är att snabba upp ekosystemets återgång till sin naturliga form efter de förändringar som människan åstadkommit. Restaurering av skogar, kärr och små sjöar och vattendrag som förändrats till följd av skogsbruk på skyddsområden är motiverad i sådana fall där en naturlig återhämtning är en långsam eller osäker process.

Dynerna under lupp

Konsekvenserna av såväl militärstövlar och sandaler som fårens klövar på dynerna övervakas noggrant. Under projektet Dune Life har ett omfattat uppföljningsprogram inletts: Helsingfors universitet och insektsforskare har undersökt slitage, vegetation och ytformer på tusentals provområden på sanddynerna. Målet är dels att saml information om värden av sandbanksnaturen och hur nyttjandet av sandbankarna inverkar på naturtyperna på dynerna och arterna i den solexponerade miljön, dels att främja utvecklingen av vård- och uppföljningsmetoder i vårt land.

"Lejonens" och större strandpiparnas rike

Växter som begraver sig levande

Växterna på de öppna sandstränderna måste tåla minst sagt hårda förhållanden: saltvattenstänk, extrem torka och gassande sol och utöver allt detta också vindens torkande effekt. De måste också tåla att bli begravnade i sand. Få arter tål så stränga förhållanden att de förmår bilda stora växtbestånd i den näringsfattiga sanden.

Marviol (strandsenap) (1)

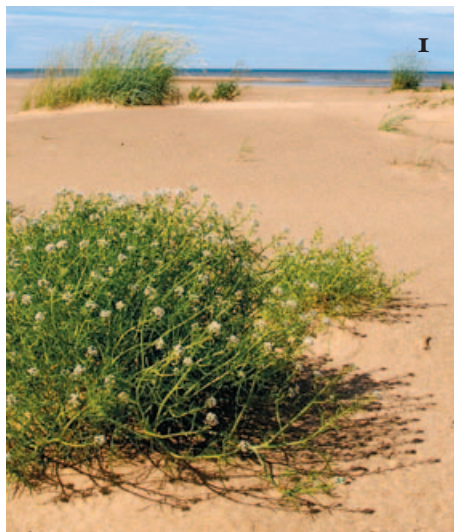
På den plats där en våg förra sommaren sköljde upp ett senapsfrö blommar under sensommaren en ljusröd eller vit marviol, även kallad strandsenap, som en liten buskartad tuva. Marviolen har beväpnat sig mot de hårda förhållandena med köttiga, vattenlagrande blad och en riklig fröproduktion som gör det möjligt för den att snabbt fortplanta sig längs den ständigt föränderliga strandlinjen. Den näring som växterna lyckas suga åt sig från den karga, kvartshaltiga sanden är närmast obefintlig, men marviolen har anpassat sig till att utnyttja de näringsämnen som frigörs från ruttnande växtmaterial som begravts under sanden.

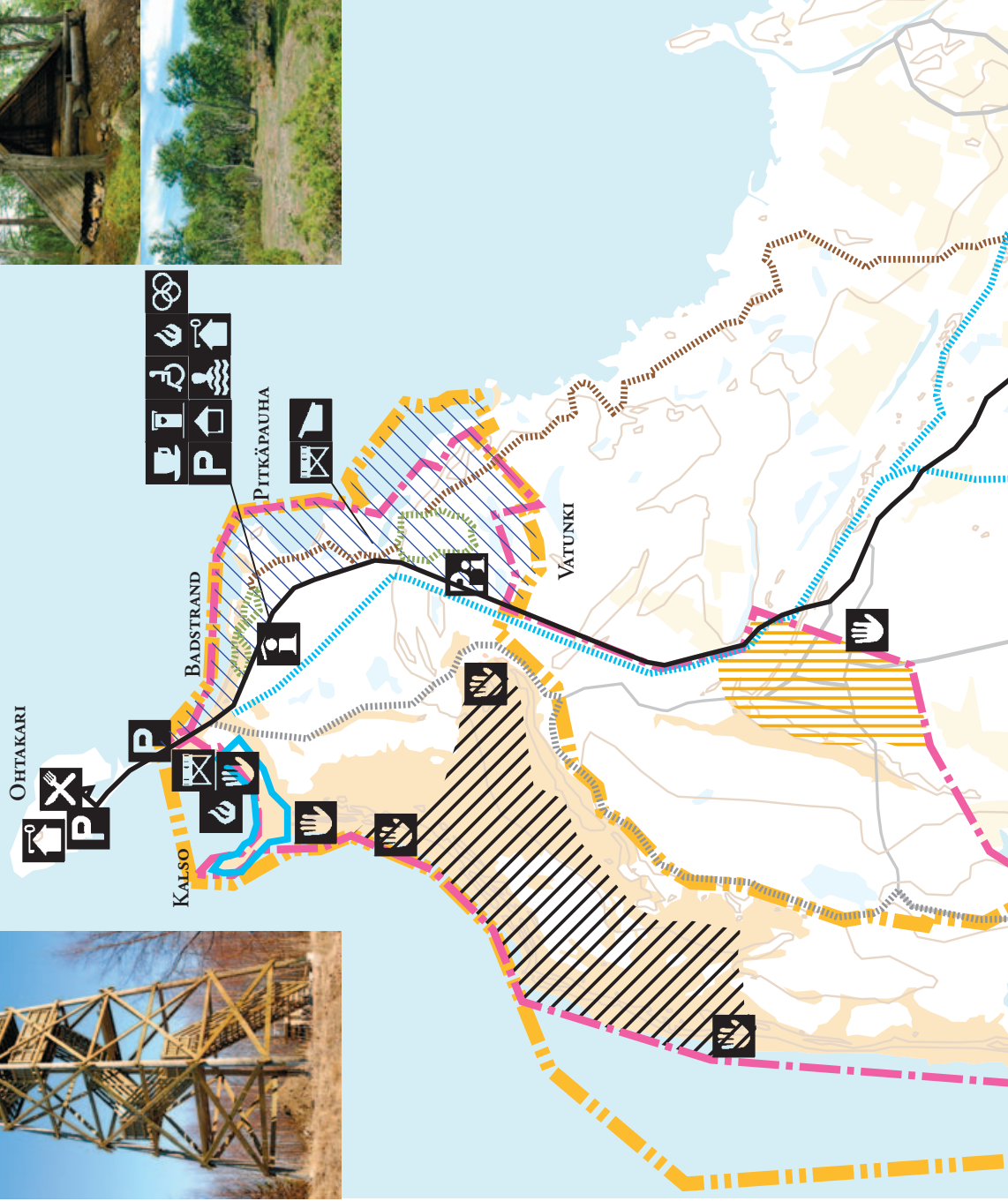
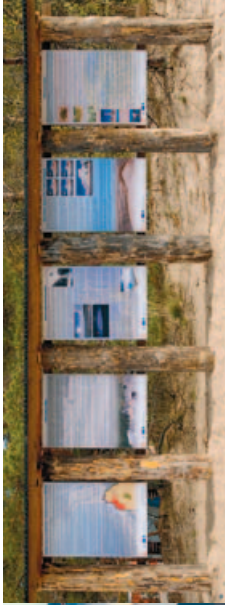
Saltarv (2)

Saltarven, som kräver en saltig levnadsmiljö, behöver inte tävla med andra växter i fråga om höjd. Det är inte många andra växter som trivs i närheten av en öppen strand. Saltarvens köttiga, vattenlagrande blad sitter mot varandra i par kring stjälken. Uppifrån ser bladen ut att sitta jämnt fördelade i fyra prydliga rader. Med sina vitt förgrenade utlöpare bildar saltarven täta växtbestånd som samlar flygsand omkring sig. Tack vare sitt kraftiga rotsystem orkar den växa upp till sandytan om och om igen – bara för att begravas igen när följande vind blåser över stranden.

Strandviol (3)

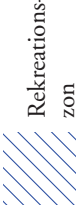

Strandvialen påminner i hög grad om trädgårdsärten, vilket avslöjar att den hör till familjen ärtväxter. Ärtväxterna har en förmåga att binda kväve ur luften med hjälp av bakterier som lever i dess rotsystem och förmår därför föröka sig till imponerande växtbestånd på annars mycket karga sandmarker. Strandvialen trivs inte på helt öppna och vindhärjade stränder, utan den påträffas i allmänhet bland strandrägen bakom en skyddande dynvall.

FRTIDSBRUK

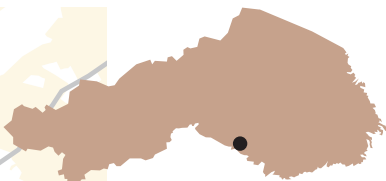
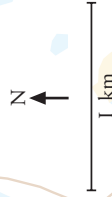
- Natura 2000-område
- Försvarsmaktens område
- Värdefullt häckningsområde, bör undvikas 10.5–30.7.
- Rekreativzon
- Skidspår
- Karipolku-leden
- Naturstig
- Tillåten körväg på försvarsmaktens område

OMRÅDEN DÄR RÖRELSEFÖRBUD GÄLLER:

- Målområde
- Inkvarterings-, service- och förrådsområde

- Info
- Badstrand
- Utsiktstorn
Fågelorn
- Vindskydd
- Hyresstuga
- Kiosk
- Torrtoalett
- Omklädningshytt

- Matsälle
- Parkering
- Handikapptoalett/-led
- Lägereldplats
- Parkering och info
- Begränsat tillträde
- Takförsedda informationsstavlor
- Volleybollsplan

Strandråg (4)

Den storväxta strandrågen med sina blågröna blad är den vanligaste gräsväxten på sandstränderna i hela Östersjöområdet. I likhet med sin släkting kvickrotten (*Elymus repens*) har strandrågen ett kraftigt och slingrande rotsystem under jorden, och det är detta som gör att den överlever trots att den mer eller mindre regelbundet blir begravd under sanden. De vitt utbredda strandrågsbestånden är en absolut förutsättning för att stranddynvallar ska kunna uppstå. Strandrågens rikliga fröproduktion tryggar dess spridning och erbjuder samtidigt en utmärkt näringskälla för fröätande fåglar, samt i nödfall även för människor.

Silvertärna (5)

Den vita silvertärnan, som flyger omkring lugnt och lätt som en fjäder, är en efterlängtd sommarvärd på sandstränderna. Den skiljer sig från fisktärnan genom sin helt mörkröda näbb. Fisktärnans näbb är orangeröd med svart spets. Silvertärnan kan häcka på en bar strandbank, varvid det kan vara svårt att upptäcka dess skyddsfärgade ägg. Om du har en arg tärna som flyger ovanför ditt huvud är det ofta ett tecken på att du har stört dess husfrid.

Större strandpipare (6)

Strandpiparen, som är sandbrun på ryggen och vit på magen, är den största vadaren som trivs på öppna sand- och grusstränder. Du känner igen den på långt håll på dess egenartade sätt att röra sig i korta framryckningar. Även större strandpiparen häckar på marken nära strandlinjen. Om du går för nära dess bo varnar den dig genom att upprepa sitt kännpaka högljudda läte.

Myrlejonslända eller myrlejon (7)

Små trattlika gropar är ingen ovanlig syn på de bara sandbankarna, och de är sällan spår efter en hurtig stavgångare. Oftast är det en larv av en myrlejonslända som grävt en fångstgrop åt sig. Dessa myrlejon, som de också kallas, fångar myror, skalbaggar och andra små insekter i sina gropar. Den tångkäftade larven sitter nedgrävd i botten på tratten och väntar på insekter som glider ned i gropen. Myrlejonen utvecklas med tiden till anspråkslösa gråa, 3–4 mm långa sländor, som i juli kan ses flyga långsamt över de områden där det även finns larver.

Försvarsmakten anpassar sin verksamhet till naturvärdena

I **VATTAJANNIEMI** ligger ett av de skjut- och övningsområden som försvarsmakten utvecklar, Lochteå skjut- och övningsområde, där trupper från allt mellan Rovaniemi och Helsingfors har militära övningar. Övningsområdet utnyttjas året runt, närmare bestämt cirka 220 dygn, och begränsat tillträde i betydande grad gäller under cirka 160 dygn.

Genom de anpassningsåtgärder som genomförts under Life-projektet säkerställs att de militära övningarna inte medför avsevärda skadeverkningar på de naturvärden som är orsaken till att området har anslutits till skyddsområdesnätverket.

De militära aktiviteterna har anpassats till naturvärdena på så sätt att funktioner som sliter på marken flyttats bort från de värdefulla naturtyperna och de funktioner som inte kunnat flyttas har

reglerats och standardiserats. Striktast regleras den tunga trafiken bland annat genom att trafik styrs till grusbelagda vägar och markeringar i terrängen utvisar fordonsstationer och färdvägar. Också slitage på sluttningar till trädklädda sanddynor kan minskas med hjälp av trappor och spånbeläggningar på stigar.

Förutom försvarsutbildning får beväringarna i Vattaja också en hel del information om naturen på sanddynerna och hur den ska skyddas. Trupperna som övar på området lär sig identifiera de känsligaste objekten och agera med hänsyn till naturen. Utbildningsmaterialet består av förhållningsregler, områdeskartor, informationstavlur i terrängen och en DVD-film.

Alle man giv akt!

NATURSKÅDARE och friluftare är välkomna att njuta av det natursköna landskapet i Vattaja. Alla som rör sig på området bär dock ett större ansvar än normalt på grund av den känsliga naturen och försvarsmaktens övningar.

Området får användas för rekreation med beaktande av nedan nämnda begränsningar då inga militära övningar pågår. Information om tidtabellerna och säkerhetsföreskrifterna för de militära övningarna ges på varningsskyltar längs vägarna som leder till området, i försvarsmaktens radiomeddelanden, på text-TV och på internet på adressen www.mil.fi.

Gränsen till skjut- och övningsområdet anges i terrängen med blåvita markeringar. Utanför försvarsmaktens övningstider gäller allemansrätt på området med iakttagande av nedan nämnda begränsningar.

Skjut- och övningsområdet får nyttjas med följande begränsningar:

- Det är förbjudet att röra sig på Lochtea skjut- och övningsområde under eldgivning. Vägar som leder till farliga områden är spärade med bommar och försedda med varningsskyltar under skjutövningar. En röd flagga eller ett rött ljus i sektorvaktornet eller på stranden signalerar om att eldgivning pågår.
- Nyttjande av inkvarterings- och serviceområdet kräver alltid separat tillstånd. Gränsen har markerats med gula varningstavlor i terrängen.
- Det är livsfarligt och därför absolut förbjudet att röra sig på målområdet söder om Kalsonnokka. Gränsen till målområdet har markerats med gula varningstavlor i terrängen. Det är också förbjudet att gå över målområdet längs strandlinjen.

- Det kan finnas odetonerad ammunition på skjut- och övningsområdet. Om du hittar ett främmande föremål i naturen ska du aldrig röra det.
- Det är förbjudet att titta på flygplan och luftmål med optiska instrument, såsom kikare, på grund av risk för ögonskador.
- Strandområdet mellan Ohtakarintie och Kalsonnokka ska undvikas under fåglarnas häckningstid 20.5–30.7. Hundar ska hållas kopplade året runt.
- Det är förbjudet att ta sig fram med motorfordon på strandområdena och utanför vägarna utan markägarens tillstånd.

Det finns permanenta lägereldsplatser på Natura-området där du får göra upp eld om varning för skogsbrand inte gäller. Tillfällig övernattnings i husbil eller husvagn är tillåten på de allmänna parkeringsområden som finns utmärkta på kartan på mittuppslaget.

Vattaja - en uppfriskande fläkt

NATURA-OMRÅDET är indelat i rekreations-, grund- och begränsningszoner. Den som vill uppleva naturen på sanddynerna i Vattaja gör klokast i att ta sig till Pitkäpauha rekreationsområde som ligger öster om den väg som leder till Ohtakari. Området har i samband med Life-projektet försetts med olika typer av rastplatser och informationstavlor. De viktigaste informationstavlorna finns på parkeringsområdet invid badstranden på uddens spets. För att minska slitaget på vegetationen har man anlagt brädstigarna för dem som rör sig till fots. Brädstigarna är planerade så att också besökare i rullstol kan ta sig fram till stranddynerna.

På badstranden finns också en naturstig som informerar besökarna om naturen på sanddynerna. Längs den uråldriga leden Karipolku mellan Lochteå och Ohtakari kommer man också till naturstigen kring Vatunginjärvi, som ligger lite längre söderut. Där kan man studera bland annat hagmarkerna i Pitkäpauha, olika restaureringsobjekt i naturskog och den restaurerade sjön Vatunginjärvi.

Med undantag av målområdet gäller allemansrätt på området när inga skjutövningar pågår, även i grundzonen. Det går alltså bra att bland annat plocka bär och svamp eller motionera längs vägarna Vanha Ohtakarintie och Lahdenkroopintie. Andra grusbelagda vägar som försvarsmakten byggt för övningsbruk får endast användas med separat tillstånd. Dessa vägar är spärrade med bommar eller trafikmärken.

Natura 2000 och Life värnar om naturens pärlor

NÄTVERKET av NATURA 2000-områden omfattar de mest representativa naturobjekten i Europa. Nätverket har grundats i syfte att skydda de 200 naturtyper som prioriteras högst och habitatet för cirka 700 olika arter, och det omfattar cirka 1 860 objekt i Finland. Största delen av Natura 2000-områdena, 97 procent, är områden som redan tidigare klassificerats som naturskyddsområden

genom nationella beslut eller som hör till nationella skyddsprogram eller områden som skyddas på annat sätt.

Med hjälp av EU:s Life-finansieringssystem poleras dessa ”pärlor” så att de tål ansvarsfullt nyttjande och deras värde bevaras för kommande generationer.

Närmare information om naturen, naturskyddet och samordningen av olika användningssyften i Vattaja:

- De takförsedda informationstavlor på badstranden vid Ohtakarintie
- Webbplatsen för Life-projektet: www.metsa.fi -> projekt -> Life Natur-projekt
- Forststyrelsen, Kalajoen Meriluontokeskus, tfn 020 564 7007

Utgivare: Forststyrelsen, Österbottens naturtjänster 2009 / projektet Vattaja Dune Life

Text och bilder: Marko Sievänen och Hannu Tikkanen

Kartor: Oy Creamedia Ab och Ramboll Finland Oy

Brytning: Oy Creamedia Ab

Tryckeri: Kirjapaino Antti Välikangas Oy

Projektet stöds av EU:s Life-fond

